SŁOWNIK POJĘĆ FINANSOWYCH

DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

Dla klas 4–8

Ministerstwo Finansów
FUNDUSZ EDUKACJI FINANSOWEJ
WARSZAWSKI INSTYTUT BANKOWOŚCI

Sfinansowano ze środków Funduszu Edukacji Finansowej, którego dysponentem jest Minister Finansów i Gospodarki. Realizatorem Zadania jest Fundacja Warszawski Instytut Bankowości.

SŁOWNIK
POJĘĆ FINANSOWYCH

DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

Dla klas
4–8

Ministerstwo Finansów

FUNDUSZ EDUKACJI FINANSOWEJ

WARSZAWSKI INSTYTUT BANKOWOŚCI

Sfinansowano ze środków Funduszu Edukacji Finansowej, którego dysponentem jest Minister Finansów i Gospodarki. Realizatorem Zadania jest Fundacja Warszawski Instytut Bankowości.

Adam Barembruch • Anna Dranikowska • Mateusz Folwarski
Łukasz Gębski • Anna Korzeniowska • Piotr Łasak
Marta Maciejasz • Marta Musiał • Małgorzata Solarz
Magdalena Swacha-Lech • Krzysztof Waliszewski • Anna Warchlewska

SŁOWNIK POJĘĆ FINANSOWYCH

DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

Dla klas
4–8

WARSZAWSKI INSTYTUT BANKOWOŚCI

Warszawa 2026

Książka została wydana w ramach Zadania „Materiały edukacyjne do nauczania zagadnień finansowych w klasach IV–VIII szkoły podstawowej” sfinansowanego ze środków Funduszu Edukacji Finansowej, którego dysponentem jest Minister Finansów i Gospodarki. Realizatorem zadania jest Warszawski Instytut Bankowości.

Koordynator Zadania: Krzysztof Ostafiński (Warszawski Instytut Bankowości)

Koordynator merytoryczny Zadania: dr hab. Tomasz Rachwał, prof. UEK (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie)

Koordynator słownika: dr hab. Krzysztof Waliszewski, prof. UEP (Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu)

Autorzy wprowadzenia:
dr hab. Krzysztof Waliszewski, prof. UEP (Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu)
mgr Waldemar Zbytek (Warszawski Instytut Bankowości)

Autorzy haseł w słowniku:
dr Adam Barembruch (Uniwersytet Gdański)
mgr Anna Dranikowska (Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych)
dr hab. Mateusz Folwarski, prof. UEK (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie)
dr Łukasz Gębski (Szkoła Główna Handlowa w Warszawie)
dr hab. Anna Korzeniowska, prof. UMCS (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)
dr hab. Piotr Łasak, prof. UJ (Uniwersytet Jagielloński)
dr hab. Marta Maciejasz, prof. UO (Uniwersytet Opolski)
dr Marta Musiał (Uniwersytet Szczeciński)
dr hab. Małgorzata Solarz, prof. UEW (Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu)
dr Magdalena Swacha-Lech (Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu)
dr hab. Krzysztof Waliszewski, prof. UEP (Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu)
dr hab. Anna Warchlewska (Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu)

Recenzja merytoryczna:
dr Krzysztof Kil (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie)
dr hab. Agnieszka Parkitna, prof. PWr (Politechnika Wrocławska)

Recenzja dydaktyczna:
mgr Anna Czarlińska-Wężyk (Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli ”WOM” w Katowicach)
dr Waldemar Lib (Uniwersytet Rzeszowski)

Redakcja językowa: Judyta Boczek

Skład: efectoro.pl
Projekt okładki: efectoro.pl
Zdjęcie na okładce: Prostock-studio / Adobe Stock
Grafiki i ilustracje: Adobe Stock

Wydawca: Warszawski Instytut Bankowości

Adres wydawcy: ul. Kruczkowskiego 8; 00-380 Warszawa

ISBN: 978-83-979868-5-5
ISBN: 978-83-979868-1-7 (całość kolekcji)

Wydanie: pierwsze

Rok wydania: 2026

WPROWADZENIE

Świat finansów i gospodarki towarzyszy nam na co dzień, nawet jeśli nie zawsze to zauważamy. Pieniądze pojawiają się podczas każdego zakupu, planowania wakacji, rozmowy o kieszonkowym czy o korzystaniu z telefonu i internetu. Banki, sklepy, ubezpieczenia czy reklamy to elementy otaczającej nas rzeczywistości, w której uczestniczymy każdego dnia. Zrozumienie rządzących nimi zasad pomaga lepiej odnajdywać się w codziennym życiu, podejmować mądrzejsze decyzje i przygotowywać się na przyszłość.

„Słownik pojęć finansowych" liczy ponad 200 haseł i został przygotowany specjalnie z myślą o uczniach i nauczycielach klas IV–VIII szkół podstawowych. Zawiera definicje i objaśnienia pojęć, które można spotkać w szkole, w domu, w mediach czy w rozmowach dorosłych. Hasła, napisane prostym i przystępnym językiem, pokazują praktyczne znaczenie finansów – tak, aby każdy uczeń mógł zrozumieć, czym są budżet, oszczędności, inflacja, bank czy kredyt. Dzięki temu słownik może być przydatnym narzędziem w nauce, a także w codziennym życiu.

Dlaczego warto uczyć się finansów już teraz? Ponieważ decyzje związane z pieniędzmi podejmujemy od najmłodszych lat – decydujemy, na co wydać kieszonkowe, czy warto oszczędzać na wymarzony cel albo czy oferta, którą ktoś nam przedstawia, jest bezpieczna. Wiedza finansowa pomaga unikać błędów, rozwija umiejętność planowania i uczy odpowiedzialności. W przyszłości będzie ona podstawą do podejmowania innych ważnych decyzji – dotyczących ścieżki edukacyjnej, pracy, zakładania własnej firmy czy gospodarowania domowym budżetem.

Ten słownik nie jest zwykłym zbiorem definicji. To przewodnik, który krok po kroku wprowadza w świat ekonomii, bankowości i codziennych finansów. Może być pomocą podczas lekcji, jak również inspiracją do samodzielnego poszerzania wiedzy i zadawania pytań. Zachęcamy, aby korzystać z niego aktywnie – nie tylko czytać, ale też próbować odnosić podane przykłady do własnych doświadczeń i sytuacji. W słowniku powiązanie haseł zostało oznaczone (➡) i niebieskim kolorem.

Mamy nadzieję, że nasza publikacja stanie się dla Was wsparciem i źródłem ciekawych odkryć. Wierzymy, że dzięki niej nauka finansów okaże się interesująca i przydatna, a zdobyta wiedza pomoże w budowaniu bezpiecznej i odpowiedzialnej przyszłości.

Słownik powstał w ramach projektu realizowanego przez Warszawski Instytut Bankowości finansowanego ze środków Funduszu Edukacji Finansowej, którego dysponentem jest Minister Finansów i Gospodarki.

Waldemar Zbytek
Prezes Zarządu
Warszawski Instytut Bankowości

Dr hab. Krzysztof Waliszewski, prof. UEP
Koordynator słownika
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

A

Abonament – opłata, którą płacimy zwykle w tej samej wysokości np. co miesiąc, by móc korzystać z jakiejś usługi, m.in. internetu, telefonu, telewizji czy różnych aplikacji. Dzięki temu mamy dostęp do tych usług przez określony czas, bez ponoszenia dodatkowych ➡*kosztów* w ramach limitu usługi objętej abonamentem.

Akcja – rodzaj papieru wartościowego, który potwierdza, że ktoś ma prawo do części ➡*przedsiębiorstwa* (firmy). Nabywca akcji (akcjonariusz) zarabia wtedy, gdy przedsiębiorstwo wypłaca część swojego ➡*zysku* (➡*dywidendę*). Może też zarobić, gdy cena akcji wzrośnie i sprzeda akcje drożej, niż kupił.

Anioł biznesu – człowiek, który ma ➡*pieniądze* i pomaga początkującym firmom (np. ➡*start-upom*) w zamian za udział w ich zyskach w przyszłości. Oprócz finansowania działalności firmy anioł biznesu może wspomagać ją swoim doświadczeniem i wiedzą, a także ułatwiać jej kontakty np. z innymi ➡*przedsiębiorstwami*.

B

Bank – ➡*instytucja finansowa*, która działa na podstawie specjalnego zezwolenia – licencji wydawanej przez podmiot nadzorujący (Komisję Nadzoru Finansowego). Bank jest instytucją zaufania publicznego. Jego działalność polega na przyjmowaniu ➡*depozytów*, udzielaniu ➡*pożyczek* i ➡*kredytów* oraz rozliczaniu transakcji na zlecenie klientów.

Bank centralny – centralny bank państwa oraz bank banków, który zapewnia stabilność całego sektora bankowego. Jest to instytucja odpowiedzialna za emisję znaków pieniężnych – ➡*banknotów* i ➡*monet* – mających na danym obszarze status prawnego środka płatniczego.

Bank spółdzielczy – ➡*bank* działający na zasadzie ➡*spółdzielni*, czyli instytucji należącej do osób, które ją utworzyły (członków). Działa na rzecz swoich członków i klientów oraz na rzecz rozwoju lokalnej społeczności. Banki spółdzielcze ze względu na swój lokalny charakter najczęściej zrzeszają się w tzw. banku zrzeszającym.

Banknot – papierowy znak pieniężny emitowany przez ➡*bank centralny*. Jest to oficjalny środek płatniczy o określonej wartości nominalnej i specjalnych zabezpieczeniach, które uniemożliwiają fałszerstwo. Część banknotów jest emitowana w ograniczonej liczbie z okazji np. jakichś ważnych wydarzeń. Takie banknoty mają wartość kolekcjonerską.

Bankowość elektroniczna – sposób dostępu do ➡*produktów bankowych* i ➡*usług bankowych*, z którego korzystamy za pomocą urządzeń elektronicznych. Użytkownik bankowości elektronicznej musi mieć dostęp do internetu lub do linii telekomunikacyjnej.

Bankructwo – sytuacja, w której pożyczający nie ma wystarczających środków na bieżące spłacanie kolejnych rat swojego ➡*zadłużenia* według ustalonego harmonogramu. W ujęciu szerszym bankructwo to niewypłacalność dłużnika. Bankructwo może prowadzić do utraty majątku.

Barter – sposób wymiany towarów lub usług bezpośrednio na inne towary lub ➡*usługi*, bez użycia ➡*pieniędzy*. To najstarsza, bezgotówkowa forma handlu, gdzie dwie strony wymieniają się tym, co mają i czego potrzebują. Barter był powszechny, zanim pojawiły się pieniądze jako środek płatniczy i miernik wartości.

Bezpieczeństwo finansowe – sytuacja, w której mamy wystarczającą ilość ➡*pieniędzy*, by zaspokoić nasze codzienne potrzeby, opłacić rachunki i poradzić sobie, jeżeli pojawią się nieplanowane wydatki. Daje nam spokój i pewność, że poradzimy sobie również w trudniejszych momentach.

Bezrobocie – zjawisko, które występuje wtedy, gdy osoby, które chcą pracować i są zdolne do pracy, nie mogą znaleźć zatrudnienia. Bezrobocie mierzy się zazwyczaj stopą bezrobocia. Gdy stopa bezrobocia wynosi 5%, oznacza to, że 5% wszystkich osób w danym kraju, które chcą pracować i są zdolne do pracy, nie może znaleźć zatrudnienia.

Bilon – drobne metalowe ➡*monety* o niskim nominale mające formę powszechnego ➡*pieniądza*, stosowane jako prawny środek płatniczy. Każdy bilon to moneta, ale nie każda moneta jest bilonem. Bilon nie obejmuje monet mających formę kolekcjonerską, takich jak srebrna moneta 10 zł „Bitwa Warszawska" czy złota moneta 200 zł „Konstytucja 3 Maja".

Biznes – potoczne określenie ➡*działalności gospodarczej*. Biznes ma na celu wytwarzanie lub sprzedaż ➡*produktów* albo świadczenie ➡*usług* w celu osiągnięcia zysku. Istnieją różne rodzaje biznesów (przedsiębiorstw). Możemy je podzielić na różne kategorie ze względu na wielkość, formę prawną, rodzaj lub zakres działania.

Biznesplan – dokument, w którym są opisane szczegółowo cele ➡*przedsiębiorstwa (biznesu)* oraz sposoby ich osiągania. W biznesplanie znajdują się: opis planowanej działalności, jej cele, strategia firmy (czyli długoterminowy plan działania prowadzący do osiągnięcia zamierzonych celów), a także analiza rynku, analiza finansowa i organizacyjna.

BLIK – system płatności mobilnych w Polsce udostępniany przez ➡*banki*. Z tego systemu można korzystać w aplikacjach mobilnych tych banków. Potrzebny jest do tego kod BLIK, czyli otrzymywany jednorazowo ciąg sześciu cyfr. Umożliwia on m.in. dokonywanie płatności bezgotówkowych w sklepach stacjonarnych i internetowych.

Budżet – plan, w którym zapisujemy, ile mamy i planujemy mieć ➡*pieniędzy* i na co chcemy je przeznaczyć. Pomaga nam on kontrolować wydatki i uniknąć sytuacji, w której zabraknie nam środków do życia. Dzięki budżetowi łatwiej jest też zaplanować ➡*oszczędzanie* oraz zaciągnięcie ewentualnego ➡*kredytu*.

Budżet domowy – plan domowych ➡ *dochodów* i ➡*wydatków*. Pokazuje, ile ➡*pieniędzy* rodzina ma w danym czasie i na co chce je wydać (np. na opłaty domowe, wakacje). Pozwala zarządzać pieniędzmi i unikać problemów finansowych. Dorośli członkowie rodziny mają na ogół stałe dochody, dzięki czemu łatwiej jest planować wydatki.

Budżet jednostki samorządu terytorialnego – plan ➡*dochodów* i ➡*wydatków* gminy, miasta, powiatu lub województwa. Pokazuje, skąd samorząd weźmie ➡*pieniądze* i na co je przeznaczy (np. na szkoły, drogi, komunikację). Budżet taki uchwala raz w roku rada jednostki samorządu terytorialnego.

Budżet państwa – roczny plan finansowy całego kraju. Określa, skąd rząd weźmie ➡*pieniądze* (np. z ➡*podatków*) i na co je wyda (np. na szkoły, szpitale, wojsko). Budżet państwa uchwalają Sejm oraz Senat i jest on niezbędny dla funkcjonowania kraju.

C

Cel finansowy – konkretny stan lub rezultat planu oszczędzania na przyszłe potrzeby lub pragnienia (np. zakup biletu na koncert, wyjazd na wakacje czy rozpoczęcie inwestycji). Może być krótko-, średnio- lub długoterminowy. Wyznaczenie celu pomaga lepiej zarządzać ➡*pieniędzmi*, planować ➡*wydatki* i systematycznie ➡*oszczędzać*.

Cena – wartość ➡*produktu* wyrażona w ➡*pieniądzach*. Cena zależy od wielu czynników, np. ➡*kosztów produkcji*, ➡*popytu* (czyli od tego, czy wiele osób chce ten produkt kupić) oraz cen, które oferują inni sprzedawcy (➡*konkurencja*). Pomaga podejmować decyzje zakupowe.

Cło – opłata za przewóz towarów przez granicę państwa. W znaczeniu ekonomicznym

jest to specyficzny podatek stosowany w handlu międzynarodowym.

CPI (*Consumer Price Index*) – wskaźnik ➡*cen towarów* i ➡*usług konsumpcyjnych*. Miara, która pokazuje, jak zmieniają się ceny ➡*koszyka dóbr i usług konsumpcyjnych*, z których na co dzień korzystają ludzie w danym kraju. Dzięki temu możemy łatwo sprawdzić, czy za tyle samo ➡*pieniędzy* kupimy dziś mniej, czy też więcej niż wcześniej. CPI jest najczęściej używanym wskaźnikiem do obliczania ➡*inflacji* w Polsce i na świecie.

CVV, **CVC2** – trzycyfrowy kod znajdujący się na odwrocie ➡*karty płatniczej*. Należy go podać podczas płacenia kartą za zakupy robione w internecie, dzięki czemu potwierdza się, że karta jest fizycznie w posiadaniu właściciela. Nie należy go nikomu udostępniać – jest kluczowy dla bezpieczeństwa płatności. Zachowanie poufności tego kodu zmniejsza ryzyko ➡*oszustwa* np. podczas rezerwacji biletów lotniczych czy noclegu.

Cyberatak – umyślne i nieuprawnione działanie w internecie, prowadzące do zniszczenia lub zakłócenia działań systemów komputerowych, sieci internetowych lub urządzeń cyfrowych. Cyberataki prowadzone są w celu popełnienia przestępstwa, kradzieży informacji lub zniszczenia danych albo urządzeń.

Cyberbezpieczeństwo – ochrona przed nielegalnym dostępem do danych, sieci i systemów informatycznych przed ➡*cyberatakami*. Osiąga się je za pomocą określonych procesów i dobrych praktyk w zakresie korzystania z rozwiązań technologicznych.

Czynsz – regularna, najczęściej comiesięczna opłata, którą organizacja (➡*przedsiębiorstwo* lub instytucja) albo osoba prywatna płaci za możliwość okresowego korzystania z czyjejś nieruchomości: lokalu lub mieszkania. Wysokość tej opłaty zależy od wielu czynników, w tym m.in. od standardu lokalu, jego położenia oraz ➡*kosztów* związanych z jego utrzymaniem, takich jak ogrzewanie.

D

Debet – sytuacja, w której na ➡*rachunku bankowym* występuje ujemna kwota. Powstaje on najczęściej wtedy, gdy z rachunku bankowego wypłacono więcej środków pieniężnych, niż się na nim znajdowało. Bardzo często od debetu na rachunku bankowym naliczane są ➡*odsetki*.

Decyzje finansowe – decyzje związane z pieniędzmi, np. jak zarobić ➡*pieniądze*, co kupić i za ile, ile oszczędzić, czy pożyczyć pieniądze, czy je zainwestować i w co. Decyzje finansowe podejmujemy codziennie i warto je zawsze dobrze przemyśleć, by mądrze zarządzać pieniędzmi.

Deflacja – zjawisko przeciwne do ➡*inflacji*, oznaczające spadek ogólnego poziomu ➡*cen* towarów i ➡*usług* w gospodarce. Oznacza to, że za te same ➡*pieniądze* co niedawno można kupić coraz więcej. Deflacja najczęściej występuje podczas ➡*kryzysów gospodarczych*.

Dług – ➡*pieniądze*, które pożyczyliśmy od jakiejś osoby, ➡*banku* lub innej firmy i musimy je zwrócić. Dług powstaje wtedy, gdy kupujemy coś na ➡*kredyt*, za ➡*pożyczkę* lub nie płacimy za coś na czas. Długi trzeba oddawać w ustalonym terminie.

Dochód – ➡*pieniądze*, które otrzymujemy za swoją pracę lub z innych źródeł, np. z wynajmu mieszkania. Dzięki dochodom możemy zaspokajać codzienne potrzeby, opłacać rachunki i ➡*oszczędzać* na przyszłość. Im wyższy dochód, tym na więcej możemy sobie pozwolić.

Dochód pasywny – ➡*pieniądze*, które otrzymujemy regularnie bez konieczności codziennej pracy. Jest on wynikiem wcześniejszego zaangażowania kapitału, podjęcia ryzyka i zaangażowania. Przykłady takiego dochodu to pieniądze z wynajmu mieszkania, ➡*odsetki* od lokaty w banku lub ➡*zyski* z inwestycji w ➡*akcje*. Ten sposób zarabiania daje więcej wolnego czasu.

Doradca finansowy – wykwalifikowany specjalista, który nie jest sprzedawcą usług finansowych, ale doradza, jak bezpiecznie ➡*oszczędzać*, dobrze ➡*inwestować*, unikać niekorzystnych transakcji finansowych i planować przyszłość finansową, np. ➡*emeryturę*. Dzięki jego pomocy możemy podejmować lepsze ➡*decyzje finansowe*.

Dywersyfikacja – rozdzielanie ➡*pieniędzy* na kilka różnych celów lub ➡*inwestycji*, żeby w przypadku niepowodzenia jednej nie ➡*stracić* wszystkich pieniędzy naraz.

Dywidenda – część ➡*zysku* ➡*przedsiębiorstwa* (firmy), którą dostają osoby posiadające jej ➡*akcje*.

Działalność gospodarcza – zorganizowana działalność zarobkowa, do której prowadzenia przeznaczone jest ➡*przedsiębiorstwo*. Może mieć różne formy, takie jak produkcja, handel, świadczenie ➡*usług*. Jej celem jest osiąganie ➡*zysku*. Działalność gospodarcza prowadzona jest przez ➡*przedsiębiorcę*, a każdy jej rodzaj podlega wielu regulacjom prawnym.

E

Edukacja ekonomiczna – proces nauczania i uczenia się o gospodarce, finansach i instytucjach, który pomaga podejmować świadome ➡*decyzje finansowe* i aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym. Obejmuje edukację finansową (w tym m.in. o podatkach i ubezpieczeniach), konsumencką oraz podstawy przedsiębiorczości.

Edukacja finansowa – proces uczenia się, jak mądrze korzystać z ➡*pieniędzy* i usług finansowych, np. ➡*rachunku bankowego*, ➡*karty płatniczej* czy ➡*kredytu*. Pomaga zrozumieć ➡*ryzyko* związane z pieniędzmi oraz uczy podejmowania dobrych ➡*decyzji finansowych*. Dzięki niej wiemy też, gdzie szukać pomocy i jak dbać o swoje ➡*bezpieczeństwo finansowe*.

E-handel (*e-commerce*) – handel prowadzony przez internet. Oznacza kupowanie i sprzedawanie ➡*produktów* lub ➡*usług online*, np. w sklepach internetowych, na platformach sprzedażowych, aukcjach. Dzięki e-handlowi można robić zakupy bez wychodzenia z domu, korzystając np. z komputera, tabletu, telefonu.

Ekokonsumpcja – świadome nabywanie i używanie rzeczy w taki sposób, żeby mniej szkodzić środowisku, np. poprzez ➡*oszczędzanie* zasobów i zmniejszenie wytwarzania odpadów (nie tylko w domu, ale także w procesie produkcji, np. w fabrykach).

Emerytura – świadczenie pieniężne, które otrzymujemy od państwa dożywotnio, co miesiąc, w momencie zaprzestania pracy, po osiągnięciu wieku emerytalnego. Świadczenie to jest gwarantowane przez państwo, ale jeśli chcemy zapewnić sobie dobre życie na emeryturze, musimy także sami ➡*oszczędzać* na ten cel.

F

Fair trade (sprawiedliwy handel) – ruch społeczny dążący do poprawy warunków życia oraz gospodarowania drobnych producentów żywności i rękodzieła. Dzięki tej koncepcji ubodzy mieszkańcy (m.in. Azji, Afryki) mogą pracować w godnych warunkach i budować obustronnie uczciwe, a przez to sprawiedliwe stosunki handlowe z bogatszą częścią świata.

Fintech (*financial technology*) – technologia finansowa. Termin ten odnosi się do firm lub przedstawicieli firm, które wdrażają w sektorze finansowym nowoczesne i innowacyjne rozwiązania technologiczne z zakresu: ➡*produktów*, procesów, marketingu oraz funkcjonowania ➡*przedsiębiorstwa* wykorzystującego technologie cyfrowe.

Franczyza – model sprzedaży towarów, ➡*usług* i technologii, w którym biorą udział dwa niezależne podmioty. Jeden z nich

(franczyzodawca) jest właścicielem marki, a drugi (franczyzobiorca) prowadzi działalność pod marką uzyskaną od franczyzodawcy w zamian za opłaty oraz przestrzeganie zasad ustalonych przez franczyzodawcę.

G

Giełda papierów wartościowych – forma rynku, na którym regularnie, w określonym miejscu i według ustalonych zasad odbywa się kupno i sprzedaż ➡*akcji*, ➡*obligacji* oraz innych ➡*papierów wartościowych*. W Polsce główną giełdą jest Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie.

Globalizacja – zjawisko, w którym państwa, społeczeństwa, gospodarki i kultury na świecie są coraz bardziej ze sobą połączone w różnych dziedzinach. Zmniejsza znaczenie odległości i czasu w komunikacji, ułatwia przepływ towarów, ➡*usług*, ludzi, informacji, technologii i kultury między państwami.

Gospodarka rynkowa – system ekonomiczny, w którym o tym, co i za ile się produkuje oraz sprzedaje, decydują ludzie i ➡*przedsiębiorstwa*, a nie państwo. ➡*Ceny* ustalane są na podstawie ➡*popytu* i ➡*podaży*, dominują własność prywatna, ➡*konkurencja* i swoboda działania, a rola państwa jest ograniczona.

Gwarancja – dobrowolne oświadczenie gwaranta (czyli sprzedawcy lub producenta), że zakupiony towar będzie działał prawidłowo przez określony czas. Jeśli coś się w nim zepsuje w tym czasie, gwarant powinien to naprawić albo wymienić rzecz na nową.

H

Hasło internetowe – ciąg znaków, najlepiej dużych i małych liter, liczb oraz znaków specjalnych. Używamy go najczęściej podczas logowania do różnego rodzaju systemów i aplikacji, aby potwierdzić swoją tożsamość. Powinno być bezpieczne (tzn. trudne do odgadnięcia przez hakerów) i nie wolno go nikomu udostępniać.

Hipoteka – specjalne zabezpieczenie ➡*kredytu* na nieruchomości, np. mieszkaniu lub domu. Jeśli ktoś nie spłaci takiego kredytu w terminie, ➡*bank* ma prawo sprzedać nieruchomość, żeby odzyskać ➡*pieniądze*. Hipoteka jest wpisywana przez sąd do księgi wieczystej. Po całkowitej spłacie kredytu hipoteka może zostać wykreślona z tej księgi.

Historia kredytowa – zbiór informacji o tym, czy ktoś spłacał swoje ➡*długi* na czas. Banki sprawdzają ją, zanim udzielą kolejnego ➡*kredytu*, ponieważ chcą wiedzieć, czy można danej osobie zaufać. Jeśli zawsze płacimy raty kredytu w terminie, mamy „dobrą historię kredytową". Osobom ze „złą historią kredytową" trudniej dostać kredyt.

Hurtownia – miejsce, w którym sprzedaje się towary w dużych ilościach, głównie sklepom, a nie klientom indywidualnym. ➡*Produkty* w hurtowni są zazwyczaj tańsze niż w sklepie, ponieważ kupuje się je hurtowo, czyli w dużej ilości i na zapas.

I

Inflacja – proces, w którym ➡*ceny* towarów i ➡*usług* stopniowo rosną, przez co za te same ➡*pieniądze* co wcześniej możemy kupić coraz mniej. Oznacza to, że pieniądz z czasem traci swoją wartość. Inflacja jest najczęściej podawana jako zmiana cen w ciągu 12 miesięcy. Spadek inflacji oznacza, że ceny rosną wolniej. Odwrotnością inflacji jest ➡*deflacja*.

Instytucja finansowa – podmiot gospodarczy zajmujący się m.in. obrotem ➡*pieniędzmi* lub świadczeniem ➡*usług finansowych* (np. ➡*bank*, fundusz inwestycyjny, ➡*zakład ubezpieczeń*).

Inteligencja finansowa – umiejętność rozsądnego zarządzania ➡*pieniędzmi*, tj. planowania ➡*wydatków*, ➡*oszczędzania*, unikania ➡*długów* i np. ➡*inwestowania* w celu pomnażania pieniędzy. Osoby z rozwiniętą inteligencją finansową podejmują mądre decyzje ekonomiczne i dbają o swoją przyszłość oraz bezpieczeństwo. To kompetencja, którą można rozwijać przez całe życie.

Inwestowanie – sposób wykorzystywania swoich zasobów, takich jak ➡*pieniądze*, czas czy energia, żeby zyskać więcej w przyszłości. Inwestując, ryzykujemy, ponieważ rezygnujemy z natychmiastowej przyjemności na rzecz możliwego, ale niepewnego ➡*zysku* w przyszłości.

K

Kalkulacja – obliczanie ➡*kosztów* lub opłacalności kupna czegoś, np. ➡*produktu*, ➡*usługi* czy wyjazdu. Dzięki niej wiemy, ile coś będzie kosztować i czy się nam opłaca z tego korzystać. Pomaga podejmować mądre ➡*decyzje finansowe* i unikać niepotrzebnych kosztów.

Kapitalizacja odsetek – sytuacja, gdy ➡*odsetki* od kapitału zgromadzonego w ➡*banku* zaczynają generować kolejne odsetki. Odsetki za poszczególne okresy naliczania są dopisywane do ➡*kapitału* i pracują dalej.

Kapitał – ➡*pieniądze* lub inne wartościowe rzeczy (aktywa), które można wykorzystać, by stworzyć i rozwinąć ➡*przedsiębiorstwo* albo w coś zainwestować. Im większy kapitał, tym większe możliwości działania, rozwoju i zarabiania. Kapitał może być własny lub pozyskany z ➡*kredytu* lub od inwestorów zewnętrznych. Kapitał może się też odnosić do wkładu (wpłaty) pewnej kwoty pieniędzy na ➡*lokatę terminową*.

Karta kredytowa – rodzaj ➡*karty płatniczej*, która pozwala płacić ➡*pieniędzmi* pożyczonymi od ➡*banku* (do ustalonego limitu). Możemy jej używać, nawet jeśli nie mamy pieniędzy na koncie bankowym. Wydane środki najlepiej zwrócić w określonym czasie, inaczej bank naliczy ➡*odsetki* od niespłaconej kwoty. Wypłata gotówki tą kartą z bankomatu zwykle wiąże się z prowizją.

Karta płatnicza – plastikowa karta wydawana przez ➡*bank*, która pozwala płacić bez użycia ➡*gotówki*. Możemy nią robić zakupy w sklepach stacjonarnych i internetowych oraz wypłacać nią ➡*pieniądze* z bankomatu. Występuje jako karta debetowa, obciążeniowa lub ➡*kredytowa*. Niektórymi kartami płatniczymi można robić płatności zbliżeniowe (➡*NFC*).

Karta podatkowa – jedna z najprostszych form opodatkowania. W tym przypadku kwota podatku jest stała i wynika z decyzji naczelnika urzędu skarbowego, podjętej na podstawie kryteriów zawartych w odpowiednich przepisach.

Kieszonkowe – ➡*pieniądze*, które dzieci otrzymują regularnie od opiekunów, głównie w celu nauki zarządzania pieniędzmi. Dzięki tym środkom dziecko może nauczyć się m.in. sporządzania ➡*budżetu*, planowania ➡*wydatków* i ➡*oszczędzania*.

Konkurencja – rywalizacja między ➡*przedsiębiorstwami*, które oferują podobne ➡*produkty* lub ➡*usługi*. Dzięki niej klienci mogą wybierać lepsze i tańsze oferty. Firmy muszą się starać, by przyciągnąć kupujących. Konkurencja zapewnia niższe ➡*ceny*, wysoką jakość produktów i zachęca firmy do rozwoju (do bycia lepszymi od innych firm).

Konsument – osoba, która nabywa (np. kupuje) ➡*produkty* i ➡*usługi* na własny użytek.

Konsumpcja – używanie posiadanych ➡*produktów* oraz korzystanie z ➡*usług* dla zaspokojenia swoich potrzeb. Konsumpcja może też oznaczać wydatki gospodarstw domowych na zakup różnych produktów i usług.

Konto oszczędnościowe – specjalny ➡*rachunek bankowy* przeznaczony do gromadzenia oszczędności. Pozwala bezpiecznie

przechowywać ➡*pieniądze* i pomnażać je dzięki ➡*odsetkom* naliczanym przez ➡*bank*. Środki można wpłacać na konto i wypłacać z niego w dowolnym momencie, co oznacza swobodę dostępu do zgromadzonych oszczędności.

Kooperatywa – grupa osób działająca wspólnie w celu osiągnięcia wspólnego celu ekonomicznego lub społecznego. Określenie to bywa używane zamiennie ze słowem ➡*spółdzielnia*, chociaż nie każda kooperatywa musi być spółdzielnią.

Koszt – wartość tego, co trzeba zużyć lub poświęcić, aby coś wyprodukować albo zrobić (np. wartość surowców, pracy czy energii). Kosztem może być też czas, który trzeba na coś poświęcić. Znając koszty, możemy lepiej planować ➡*wydatki* i podejmować mądre ➡*decyzje finansowe*.

Koszt alternatywny – wartość korzyści, z których rezygnujemy, gdy wybieramy jedną rzecz zamiast innej. Koszt alternatywny to nie tylko możliwość zakupu czegoś, ale również utracony czas, przyjemność czy inne korzyści. Dlatego nazywamy go również kosztem utraconych możliwości lub kosztem utraconych korzyści.

Koszt kredytu – wszystkie ➡*pieniądze*, które trzeba oddać ➡*bankowi* oprócz pożyczonej kwoty. Obejmuje ➡*odsetki* (czyli cenę za pożyczenie pieniędzy), prowizje bankowe, ubezpieczenie ➡*kredytu* oraz ➡*koszty* pozaodsetkowe, oznaczające wszystko, za co musimy zapłacić, aby bank zarobił na udzielonym kredycie.

Koszty stałe – wydatki, które ➡*przedsiębiorstwo* musi płacić regularnie (np. co miesiąc), nawet jeśli nic nie sprzeda. Kosztami stałymi są np. czynsz za wynajęcie lokalu oraz pensje dla pracowników.

Koszty uzyskania przychodu – ➡*pieniądze* wydane po to, żeby zarobić. Są to wszystkie ➡*wydatki*, które firma ponosi, żeby móc funkcjonować i dzięki temu mieć ➡*dochód*. Koszty te mogą obejmować np. koszty zakupu materiałów do pracy, opłaty za prąd, koszty zakupu komputera i innego sprzętu.

Koszty zmienne – takie ➡*wydatki*, które zmieniają się w zależności od tego, ile firma produkuje, sprzedaje albo pracuje. Im większa jest skala działalności (np. większa liczba wyprodukowanych dóbr), tym wyższe są koszty zmienne. Do kosztów tych zaliczamy np. koszty zakupu materiałów i paliwa do samochodu.

Koszyk dóbr i usług konsumpcyjnych – zestaw wybranych ➡*produktów* i ➡*usług*, które najczęściej kupują ludzie w danym kraju. Na podstawie ➡*cen* tych rzeczy oblicza się ➡*inflację* i sprawdza się, jak zmieniają się wydatki rodzin w czasie.

Krajowa Administracja Skarbowa (KAS) – wyspecjalizowany organ administracji rządowej – skarbowej i celnej – który odpowiada za pobieranie ➡*podatków* i ➡*ceł*, realizację ➡*dochodów* ➡*budżetu państwa*, zwalczanie przestępczości podatkowej i celnej oraz wspieranie podatników w prawidłowym rozliczaniu się ze ➡*zobowiązań podatkowych*.

Kredyt – umowa, w której bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy, na określony czas, ➡*pieniądze* z przeznaczeniem na ustalony cel, a kredytobiorca zobowiązuje się do spłaty tych środków wraz z ➡*odsetkami* oraz innymi ➡*pozaodsetkowymi kosztami kredytu*.

Kryptowaluta – specjalna cyfrowa forma ➡*waluty wirtualnej*, która umożliwia dokonywanie transakcji najczęściej z pominięciem ➡*banków*. Jest to nieregulowana waluta obarczona wysokim ryzykiem. Przykładami kryptowalut są: Bitcoin, Altcoin, czyli wszystkie kryptowaluty poza Bitcoinem, Stablecoin (mający stałą wartość – np. 1 euro), tokeny.

Kryzys gospodarczy – czas, gdy gospodarka „choruje": firmy mniej produkują i sprzedają, jest mniej pracy, ceny są często wysokie, a pensje – niskie, przez co rodzinom trudniej zaplanować ➡*wydatki*.

Książka magazynowa – dokument, w którym zapisuje się, jakie towary trafiają do magazynu i jakie z niego są wydawane. Pomaga kontrolować zapasy, wiedzieć, ile czego jest i kiedy trzeba coś dokupić. Ułatwia prowadzenie firmy i tworzenie listy towarów, które najchętniej kupują klienci.

Książka wpłat (wpływów) i wydatków (książka przychodów i rozchodów) – dokument, który służy do rejestrowania ➡*wpływów* („ma") i ➡*wydatków* („winien"). Książkę tę powinny prowadzić osoby fizyczne prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą, spółki (np. cywilne i jawne), których właścicielami są osoby fizyczne, firmy niepłacące podatku VAT (➡*podatek* od towarów i ➡*usług*) oraz ➡*spółdzielnie uczniowskie*.

Księgowość – działania, które polegają na rejestracji, analizie i interpretacji wszystkich działań finansowych danego ➡*przedsiębiorstwa* lub instytucji. Celem jest dostarczenie kompletnych informacji na temat finansowej sytuacji przedsiębiorstw i instytucji.

Kurs walutowy – cena jednej ➡*waluty* wyrażona w innej walucie. Pokazuje, ile jednostek jednej ➡*waluty* trzeba zapłacić, aby kupić jednostkę innej waluty (np. 1 euro = 4,50 zł). Kurs walutowy możemy sprawdzać w kantorach, a kurs średni danej waluty określa NBP i można go sprawdzić codziennie na stronie banku centralnego. Kursy walutowe ciągle się zmieniają i wpływają na koszty zakupów za granicą oraz koszty wymiany pieniędzy.

L

Leasing – sposób na sfinansowanie zakupu samochodu, sprzętu komputerowego lub innej rzeczy. Polega na tym, że właściciel tego przedmiotu wypożycza go ➡*przedsiębiorstwu* na dłuższy czas w zamian za regularne opłaty. Po zakończeniu umowy firma może przedmiot leasingu oddać lub wykupić i zatrzymać na zawsze.

Linia kredytowa – umowa zawarta między ➡*przedsiębiorstwem* a ➡*bankiem*, która pozwala przedsiębiorstwu wypłacać ➡*pieniądze* nawet wtedy, gdy na ➡*rachunku bankowym* nie ma już własnych środków. Bank ustala z góry, ile maksymalnie można pożyczyć. Pieniądze można wypłacać i spłacać wiele razy.

Lista ostrzeżeń publicznych KNF (Komisji Nadzoru Finansowego) – lista ➡*przedsiębiorstw* prowadzących nieuczciwe praktyki rynkowe, podawana do publicznej wiadomości przez instytucję sprawującą nadzór nad rynkiem finansowym.

Lokata terminowa (depozyt) – umowa z ➡*bankiem*, na podstawie której składamy ➡*pieniądze* w banku na określony czas. W zamian otrzymujemy ➡*odsetki* od ustalonej kwoty. Zerwanie lokaty przed terminem najczęściej wiąże się z utratą części lub całości odsetek.

M

Marketing – sposób, w jaki firma mówi światu o sobie i swoich produktach. W praktyce marketing to skomplikowany proces, który obejmuje działania zorientowane z jednej strony na zaspokojenie potrzeb klientów, a z drugiej strony – na realizację celów ➡*przedsiębiorstwa*.

Moneta – znak pieniężny emitowany przez ➡*bank centralny* (w Polsce jest to Narodowy Bank Polski – NBP). Zazwyczaj jest to okrągły ➡*pieniądz* o określonej wysokości nominału. Może mieć formę pieniądza będącą w powszechnym obiegu oraz formę kolekcjonerską upamiętniającą najczęściej ważne wydarzenia lub osoby.

Monopol – sytuacja, w której tylko jedna firma lub osoba sprzedaje dany produkt lub ➡*usługę* i nie ma żadnej ➡*konkurencji*. Może wtedy sama ustalać ceny i warunki sprzedaży, ponieważ klienci nie mają wyboru i muszą kupować tylko od niej. Monopol to przeciwieństwo konkurencji.

N

Nadzór finansowy – sprawdzanie, czy ➡*banki* i inne ➡*przedsiębiorstwa* (firmy) działają uczciwie i bezpiecznie dla klientów. To zadanie wykonuje instytucja o nazwie Komisja Nadzoru Finansowego.

Nawyki finansowe – automatyczne zachowania związane z ➡*pieniędzmi*. Dobre nawyki to np. systematyczne ➡*oszczędzanie* lub planowanie zakupów. Złe nawyki to np. wydawanie całego kieszonkowego od razu lub kupowanie rzeczy bez potrzeby. Nawyki wpływają na to, jak radzimy sobie z finansami.

Negocjacje – proces, w którym dwie lub więcej osób dąży do osiągnięcia porozumienia lub wypracowania wspólnego stanowiska w sprawie, w której zgadzają się ze sobą tylko częściowo lub nie zgadzają się wcale.

NFC (*Near Field Communication*) – płatności zbliżeniowe. Technologia, dzięki której można płacić np. w sklepie, zbliżając kartę płatniczą, telefon lub zegarek do terminala. Nie wymaga wkładania karty do terminala ani wpisywania PIN-u. Płatność NFC jest szybka i wygodna. Działa dzięki komunikacji bezprzewodowej.

O

Obligacja – rodzaj ➡*papieru wartościowego*, który potwierdza udzielenie ➡*pożyczki* jego emitentowi (np. państwu, gminie lub ➡*przedsiębiorstwu*) na podstawie umowy, że ➡*pieniądze* po określonym czasie zostaną zwrócone z bonusem, najczęściej w postaci ➡*odsetek*. To, zwłaszcza w przypadku obligacji Skarbu Państwa, bezpieczniejsza forma ➡*inwestowania* niż ➡*akcje*, ale zwykle dająca mniejszy ➡*zysk*.

Ochrona danych osobowych – zasady i przepisy pomagające chronić dane osobowe, czyli wszelkie informacje, na podstawie których można nas zidentyfikować (np. imię i nazwisko, adres zamieszkania). Dzięki właściwej i skutecznej ochronie nikt nie wykorzysta naszych danych bez naszej zgody.

Ochrona ubezpieczeniowa – podstawowa funkcja ➡*zakładu ubezpieczeń*. Oznacza, że mienie, zdrowie lub życie danej osoby objęte jest ➡*ubezpieczeniem* i w razie wystąpienia wypadku ubezpieczeniowego (czyli zdarzenia losowego, które jest objęte ochroną na podstawie umowy/polisy ubezpieczenia) zakład ubezpieczeń zapewni odpowiednie świadczenie (➡*pieniądze* lub pomoc w innej postaci, np. holowanie auta).

Odpowiedzialność finansowa – umiejętność mądrego zarządzania ➡*pieniędzmi*, podejmowania przemyślanych ➡*decyzji finansowych* i dotrzymywania zaciągniętych zobowiązań finansowych. Odpowiedzialna osoba nie wydaje więcej, niż ma, i dba o to, by nie popaść w ➡*długi*, czyli nie zaciągnąć więcej ➡*kredytów*, niż jest w stanie spłacić.

Odsetki – dodatkowe ➡*pieniądze*, które trzeba zapłacić za pożyczenie pieniędzy. Przykładem odsetek mogą być pieniądze, które płacimy ➡*bankowi* podczas spłaty ➡*kredytu* albo które bank płaci nam za przyjęcie lokaty terminowej.

Odszkodowanie – pomoc, którą otrzymujemy od zakładu ubezpieczeń wtedy, gdy nastąpi wypadek ubezpieczeniowy (np. zniszczenie mienia wskutek powodzi). Najczęściej odszkodowanie ma formę pieniężną, ale może być też świadczone inaczej, (np. jako naprawa auta po wypadku).

Ogólne warunki ubezpieczenia (OWU) – zasady działania umowy ubezpieczeniowej, będące jej nieodłączną częścią. Określone jest w nich zwłaszcza: co jest objęte ochroną i od jakich ➡*ryzyk* (niebezpieczeństw), okres trwania ochrony, suma ubezpieczenia i wysokość ➡*składki*, którą za nie należy zapłacić, wyłączenia odpowiedzialności oraz rodzaje i wysokość świadczeń.

Oprocentowanie – informuje, ile ➡*pieniędzy* możemy zyskać od ➡*banku* lub oddać bankowi za pożyczenie pieniędzy. Wyrażane jest jako procent od całej kwoty. Może mieć charakter stały lub zmienny i jest zależne od wysokości ➡*stóp procentowych*.

Oszczędzanie – odkładanie części pieniędzy (np. z kieszonkowego) zamiast ich wydawania. Pomaga zrealizować ważne cele w przyszłości (np. zakup nowego roweru) lub zabezpieczyć się na nieprzewidziane ➡*wydatki*. Wymaga samodyscypliny, uczy planowania i odpowiedzialności finansowej.

Oszustwo finansowe – sytuacja, gdy ktoś zabiera nasze ➡*pieniądze* albo ➡*dane osobowe*, aby je wykorzystać w nielegalny sposób, narażając nas na ➡*stratę pieniędzy*. Może dojść do niego podczas bezpośredniego kontaktu, w czasie rozmowy telefonicznej lub przez internet.

P

Papier wartościowy – dokument w ściśle określonej formie, który potwierdza prawo właściciela np. do części ➡*przedsiębiorstwa* (➡*akcja*) lub zwrotu ➡*pożyczki* (➡*obligacja*). Papiery wartościowe zazwyczaj kupuje się i sprzedaje na ➡*giełdzie papierów wartościowych*. Mogą mieć formę papierową lub elektroniczną.

Paragon – dowód zakupu, który dostajemy w sklepie. Pokazuje, co i kiedy kupiliśmy, ile to kosztowało oraz jaka była kwota podatku VAT (➡*podatek od towarów i usług*). Dzięki niemu możemy sprawdzić zapłaconą cenę, zwrócić towar lub złożyć ➡*reklamację*, jeśli coś jest zepsute albo niezgodne z opisem.

Pensja – wynagrodzenie, które regularnie (zazwyczaj raz w miesiącu) otrzymuje pracownik za swoją pracę. Z pensji zaspokaja się codzienne potrzeby i opłaca rachunki, powinno się też odkładać jej część jako oszczędności. Wysokość pensji zależy od zajmowanego stanowiska i zakresu wykonywanych obowiązków.

Phishing – forma oszustwa polegająca na podszywaniu się pod zaufaną instytucję, np. ➡*bank*. Oszuści wysyłają fałszywe wiadomości e-mail lub SMS z linkami do stron wyłudzających dane logowania, hasła lub informacje o ➡*kartach płatniczych* użytkowników. Celem phishingu bywa także wyłudzenie ➡*pieniędzy*.

Pieniądz – powszechnie akceptowany środek płatniczy, którym płacimy za towary i ➡*usługi*, opłacamy rachunki lub spłacamy ➡*kredyty* oraz który oszczędzamy. Pieniądz ułatwia wymianę rzeczy i pomaga określić ich wartość, gdy je kupujemy lub sprzedajemy. Pieniądz może być ➡*gotówkowy* lub ➡*bezgotówkowy*.

Pieniądz bezgotówkowy – środki pieniężne przechowywane na ➡*rachunku bankowym*, które nie mają fizycznej postaci ➡*banknotów* i ➡*bilonu*. Korzystamy z nich, gdy płacimy kartą, wykonujemy ➡*przelewy internetowe* lub kiedy, korzystając z aplikacji mobilnych, podajemy kod ➡*BLIK*. To nowoczesna i wygodna forma ➡*pieniądza*, ułatwiająca codzienne płatności.

Pieniądz gotówkowy (gotówka) – fizyczna forma ➡*pieniądza* w postaci ➡*banknotów* i ➡*bilonu* będących w powszechnym obiegu. Jest emitowany przez ➡*bank centralny* i stanowi oficjalny środek płatniczy w danym kraju. Można nim płacić bez użycia rachunku bankowego (np. w sklepie, kiosku) oraz wypłacać go z bankomatu lub w ➡*banku*.

Planowanie finansów osobistych – plan, jak mądrze ➡*wydawać* i ➡*oszczędzać* ➡*pieniądze*, żeby osiągać zamierzone cele (np. kupić rower albo mieć pieniądze na przyszłość).

Płacidła – przedmioty, które przed wynalezieniem ➡*monet* i ➡*banknotów* pełniły funkcję ➡*pieniądza*. Mogły to być muszelki, sól, bydło, futra zwierząt, kamienie. Służyły jako uniwersalny środek wymiany, dzięki czemu

ludzie nie musieli handlować bezpośrednio towarami, co ułatwiało transakcje i rozwój handlu.

Podatki – stanowią główne źródło dochodów ➡*budżetu państwa* oraz umożliwiają finansowanie jego działalności. Podatki są wykorzystywane na potrzeby realizacji zadań publicznych. Oznacza to, że dzięki podatkom państwo np. opłaca szkoły, buduje drogi czy wspiera najuboższych.

Podatek akcyzowy (akcyza) – forma opodatkowania, która wlicza się do ceny sprzedawanego produktu i jest płacona przez konsumenta. Celem akcyzy jest dostarczanie dochodów do ➡*budżetu państwa*, jak również regulowanie ➡*konsumpcji* wybranych towarów (często z powodów zdrowotnych lub ekologicznych).

Podatek dochodowy – rodzaj ➡*podatku* pobieranego od osób fizycznych i prawnych, których ➡*dochody* przekraczają ściśle określoną wartość dochodów.

Podatek dochodowy od osób fizycznych (PIT) – rodzaj ➡*podatku*, który dotyczy dochodów pochodzących z pracy na etacie, działalności gospodarczej prowadzonej przez osoby fizyczne, najmu czy sprzedaży nieruchomości. Podatek ten może mieć różną wartość, w zależności od skali podatkowej.

Podatek dochodowy od osób prawnych (CIT) – rodzaj ➡*podatku* dotyczący ➡*dochodów* (➡*zysków*) uzyskiwanych przez firmy i inne organizacje. Jest naliczany od dochodu netto, który jest obliczany przez odjęcie od ➡*przychodów* wszelkich ➡*kosztów* uzyskania przychodu. Standardowa stawka podatku CIT w Polsce wynosi 19%.

Podatek od towarów i usług (VAT) – inaczej ➡*podatek* od wartości dodanej, ➡*podatek pośredni*. Jest pobierany na każdym kolejnym etapie obrotu towarami lub ➡*usługami*. Jego konstrukcja zakłada możliwość odliczenia podatku pobranego w poprzednich etapach obrotu gospodarczego.

Podatki bezpośrednie – rodzaj ➡*podatków*, które są nakładane bezpośrednio na ➡*dochód*, majątek lub ➡*przychód* podatnika i są płacone przez niego samego – nie można przerzucić ciężaru ich zapłaty na inną osobę. Należą do nich m.in.: ➡*podatek dochodowy od osób fizycznych (PIT)*, ➡*podatek dochodowy od osób prawnych (CIT)*, ➡*podatki lokalne*.

Podatki lokalne – świadczenia pobierane przez władze samorządowe. Obejmują różne rodzaje ➡*podatków*, takie jak: podatek od nieruchomości, podatek od środków transportowych, podatek rolny i leśny.

Podatki pośrednie – rodzaj ➡*podatków*, które są pobierane przy okazji dokonywania wydatków lub konsumpcji dóbr i usług (np. ➡*podatek od towarów i usług VAT*, ➡*podatek akcyzowy*, podatek od gier). Co do zasady ➡*przedsiębiorca* może je przerzucać na ➡*konsumenta*.

Podaż – liczba produktów lub usług, które ➡*przedsiębiorstwa* chcą i mogą zaoferować na rynku w określonym czasie po określonej ➡*cenie*. Mówimy, że podaż jest duża, gdy jest dużo danego towaru do kupienia. Zazwyczaj im wyższa podaż, tym niższe ceny, ponieważ sprzedawcy chcą przyciągnąć kupujących. Jest to przeciwieństwo ➡*popytu*.

Poduszka finansowa (rezerwa finansowa) – oszczędności na niespodziewane wydatki spowodowane np. chorobą, awarią laptopa potrzebnego do pracy lub nauki. Powinna to być kwota pokrywająca wydatki rodziny na okres od trzech do sześciu miesięcy. Poduszka finansowa daje poczucie bezpieczeństwa i chroni przed koniecznością zadłużania się w trudnych sytuacjach.

Polisa ubezpieczeniowa – dokument potwierdzający zawarcie umowy ubezpieczeniowej. W polisie znajdują się najważniejsze informacje dotyczące ➡*ubezpieczenia*. Do polisy ubezpieczeniowej ➡*zakład ubezpieczeń* dołącza OWU (➡*ogólne warunki ubezpieczenia*).

Popyt – liczba ➡*produktów* lub ➡*usług*, które ludzie chcą i mogą kupić na rynku w określonym czasie po określonej ➡*cenie*. Im więcej osób chce coś kupić, tym większy jest popyt. Jest to przeciwieństwo ➡*podaży*.

Poręczenie – rodzaj obietnicy danej za osobę. Poręczycielem, który bierze na siebie odpowiedzialność, może być rodzic, babcia czy znajomy. Najczęściej poręczenie wiąże się z zaciąganiem ➡*długu*. Na przykład ➡*bank* chętniej udziela ➡*kredytu*, gdy wie, że ktoś inny też odpowiada za spłatę pieniędzy, czyli gdy dostaje ➡*poręczenie kredytu*.

Poręczenie kredytu – formalne potwierdzenie osoby lub instytucji, że zobowiązuje się ona spłacić ➡*kredyt* za pożyczającego, jeśli nie będzie mógł tego zrobić. Często poręczenie kredytu jest wymagane np. do wzięcia kredytu studenckiego, kiedy ➡*bank* potrzebuje dodatkowej gwarancji, że ➡*pieniądze* zostaną mu zwrócone.

Portfel inwestycyjny – posiadane przez nas ➡*akcje*, ➡*obligacje*, gotówka i inne rzeczy przynoszące ➡*zysk*. Dzięki temu, że otrzymujemy ➡*pieniądze* z różnych źródeł, nie utracimy wszystkiego, co mamy, jeśli jedno z tych źródeł zawiedzie.

Potrzeby finansowe – ➡*pieniądze* potrzebne na codzienne życie (np. jedzenie, rachunki) i na większe zakupy, np. spełnianie marzeń (takich jak wyjazd na wakacje czy komputer).

Pozaodsetkowe koszty kredytu – wszystkie dodatkowe opłaty, które musimy zapłacić oprócz ➡*odsetek* (np. prowizje za udzielenie ➡*kredytu*, opłaty za prowadzenie ➡*rachunku bankowego*, ➡*ubezpieczenie* lub opłata za rozpatrzenie wniosku). Są one doliczane do ceny kredytu i mają wpływ na to, ile faktycznie ➡*pieniędzy* musimy oddać.

Pożyczka – ➡*pieniądze* lub przedmioty, które dostajemy na określony czas i które trzeba oddać później. Możemy pożyczyć pieniądze od kolegów, rodziców, ➡*banku* lub firmy pożyczkowej. Pożyczkę możemy wziąć na dowolny cel, a warunki jej oddania ustalamy z pożyczkodawcą. Często nie jest wymagana żadna dodatkowa ➡*gwarancja* ani zabezpieczenie.

Prawa konsumenta – uprawnienia przysługujące ➡*konsumentom* w związku z nabywaniem przez nich towarów i ➡*usług*.

Prawo popytu i podaży – zasada, która mówi, że ceny ➡*produktów* i ➡*usług* zależą od tego, ile osób chce je kupić (➡*popyt*), a ile jest ich dostępnych (➡*podaż*). Gdy wiele osób chce coś kupić (duży popyt), a towarów jest mało (mała podaż), ceny rosną. I odwrotnie.

Premia – dodatkowe ➡*pieniądze*, które pracownik dostaje oprócz pensji, np. za dobre wyniki lub zaangażowanie w pracę. Premia może być jednorazowa lub regularna. Czasami jej wysokość ustalona jest w regulaminie. Jest nagrodą i motywacją do dalszego wysiłku oraz pokazuje, że pracodawca docenia wysiłek pracownika.

Produkty – dobra fizyczne (przedmioty) oraz ➡*usługi* (świadczenia), które są potrzebne ➡*konsumentowi*. Produktem może być właściwie wszystko, co można zaoferować konsumentom na rynku i co jest w stanie zaspokoić ich określoną potrzebę lub pragnienie.

Przedmiot ubezpieczenia – dobro objęte ➡*ochroną ubezpieczeniową*. Zależnie od rodzaju ubezpieczenia może to być mienie (dom, mieszkanie, bagaż), życie albo zdrowie danej osoby.

Przedsiębiorca – osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną, prowadząca działalność gospodarczą lub zawodową. Przedsiębiorca działa we własnym imieniu, na własny rachunek i ryzyko, w celach zarobkowych.

Przedsiębiorczość – cecha lub sposób działania osoby polegający na umiejętności dostrzegania okazji, szybkiego reagowania na zmiany oraz wprowadzania nowych rozwiązań, które mogą przynieść korzyści.

Przedsiębiorstwo – jednostka gospodarcza przeznaczona do prowadzenia działalności produkcyjnej, usługowej lub handlowej w celu osiągania ➡*zysku*. Przedsiębiorstwo m.in. tworzy miejsca pracy oraz przyczynia się do rozwoju gospodarki. Potoczna nazwa przedsiębiorstwa to „firma". Przedsiębiorstwo prowadzą osoby fizyczne, osoby prawne lub jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, czyli ➡*przedsiębiorcy*.

Przelew bankowy – przekazywanie środków finansowych z jednego ➡*rachunku bankowego* na inny rachunek. Umożliwia szybkie, bezpieczne i wygodne przesyłanie ➡*pieniędzy* zarówno w kraju, jak i za granicą. Przelewy są powszechnie wykorzystywane w życiu codziennym i w ➡*biznesie* m.in. do opłacania rachunków, zakupów, wypłat wynagrodzeń czy rozliczeń między firmami.

Przychód – suma wszystkich ➡*wpływów* pieniężnych, które ➡*przedsiębiorstwo* lub inny podmiot uzyskało w danym okresie (np. roku) z tytułu swojego działania. Można przyjąć, że przychodem są wszystkie ➡*pieniądze*, które wpływają na konto firmy lub innego podmiotu w ciągu danego okresu.

R

Rabat – obniżka ceny. Oznacza, że ➡*produkt* lub ➡*usługa* kosztują w danym momencie mniej niż zwykle. Rabaty mogą być dostępne w określonym dniu, w okresie wyprzedaży, dla stałych klientów albo przy większych zakupach. Dzięki nim można zaoszczędzić i kupić coś taniej niż normalnie.

Rachunek (faktura) – dokument potwierdzający sprzedaż ➡*produktu* lub ➡*usługi*. Faktura jest szczególnym rodzajem rachunku – zawiera m.in. informacje o podatkach, które należy zapłacić, i jest obowiązkowa w przypadku transakcji między ➡*przedsiębiorstwami*.

Rachunek bankowy – rachunek prowadzony na podstawie ➡*umowy* z ➡*bankiem*. Umożliwia bezpieczne przechowywanie środków pieniężnych i swobodne nimi zarządzanie. Rachunki bankowe mogą być prowadzone m.in. dla ➡*instytucji finansowych*, gospodarstw domowych i ➡*przedsiębiorstw*. Mogą je posiadać również dzieci poniżej 13. roku życia. Potoczna nazwa rachunku bankowego to „konto bankowe".

Rata kredytu – najczęściej comiesięczna wpłata do ➡*banku* określonej kwoty za pożyczone od banku ➡*pieniądze*. Może być stała (wtedy płacimy raty kredytu w takiej samej wysokości przez cały okres) lub zmienna – uzależniona od ➡*stóp procentowych* (wtedy płacimy raty kredytu w różnej wysokości). Składa się na nią najczęściej rata kapitałowa i rata odsetkowa.

Reklama – komunikat, którego celem jest przyciągnięcie uwagi, informowanie i przekonanie odbiorców do skorzystania z ➡*produktów* lub ➡*usług* oferowanych przez reklamodawcę.

Reklamacja – formalne zgłoszenie przez ➡*konsumenta* niezadowolenia z zakupionego ➡*produktu* lub zakupionej ➡*usługi*. Kupujący może żądać od sprzedawcy lub wykonawcy usługi: naprawy lub wymiany towaru, zwrotu całości lub części kwoty zapłaconej za towar lub usługę, obniżenia ceny towaru albo usługi bądź też innej formy rekompensaty. Jest to ustawowe prawo konsumenta.

Renta – forma ➡*zabezpieczenia* społecznego. Jest to świadczenie, które otrzymują osoby niezdolne do pracy (np. w wyniku choroby lub wypadku) lub te, które pozostają bez środków do życia po śmierci członka rodziny, mającego prawo do ➡*emerytury* lub renty z tytułu niezdolności do pracy.

Rentowność – zdolność ➡*przedsiębiorstwa* do osiągania zysków. Im wyższa rentowność przedsiębiorstwa, tym wyższy ➡*zysk* przedsiębiorstwa w stosunku do poniesionych ➡*kosztów*. Rentowność może być mierzona

za pomocą różnych wskaźników, czyli miar pozwalających ocenić zdolność przedsiębiorstwa do osiągania zysków. Jednym z nich jest wskaźnik rentowności sprzedaży.

Rękojmia – ustawowa odpowiedzialność sprzedawcy za wady fizyczne oraz prawne sprzedawanego towaru. Jest to, obok ➡*gwarancji*, jedna z dwóch możliwości reklamowania ➡*produktu* niezgodnego z ➡*umową*.

Robodoradztwo (robo-doradztwo) – usługa finansowa, w której komputer (za pomocą algorytmu) pomaga ludziom zarządzać ich ➡*pieniędzmi*, np. ➡*inwestować* oszczędności. Robodoradca analizuje dane i daje podpowiedzi bez udziału człowieka. To jeden z obszarów, w których nowe technologie konkurują z ludźmi.

RRSO (rzeczywista roczna stopa oprocentowania) – całkowity ➡*koszt kredytu* w ujęciu rocznym, ponoszony w związku z pożyczeniem od ➡*banku* lub instytucji pożyczkowej ➡*pieniędzy*. Jest wyrażany w procentach i zawiera wszystkie koszty kredytu, czyli m.in. ➡*odsetki*, prowizje i ➡*ubezpieczenia*.

Ryczałt od przychodów ewidencjonowanych – uproszczona forma opodatkowania ➡*działalności gospodarczej*, w której podstawą są uzyskiwane ➡*przychody*, a stawki ➡*podatku* zależą od rodzaju prowadzonej działalności i wahają się od 2% do 17%.

Ryzyko – prawdopodobieństwo wystąpienia nieprzewidzialnego zdarzenia, które może wpłynąć na pojawienie się ➡*strat* lub niepożądanej sytuacji. Podstawowe ryzyka w finansach to: ryzyko kredytowe (niespłacanie ➡*kredytu*), ryzyko rynkowe (zmiany ➡*cen*), ryzyko utraty płynności (utrata możliwości płacenia), ryzyko operacyjne (błędy ludzkie).

Ryzyko finansowe – możliwość, że stracimy część ➡*pieniędzy*, ponieważ coś się nie udało, np. ➡*przedsiębiorstwo* (firma) budująca mieszkanie, które kupiliśmy, zbankrutowała.

S

Skarb Państwa – instytucja reprezentująca państwo jako właściciela majątku państwowego w stosunkach z innymi podmiotami i instytucjami oraz zarządzająca tym majątkiem w jego imieniu.

Skimming – nielegalne kopiowanie danych z ➡*karty płatniczej* (paska magnetycznego lub chipu), zwykle za pomocą urządzeń zamontowanych w bankomatach lub terminalach płatniczych. Pozyskane dane służą do tworzenia duplikatów kart i wyłudzania ➡*pieniędzy*. Skimming jest trudny do zauważenia, ponieważ złodzieje kopiują dane z karty w taki sposób, że właściciel karty niczego nie podejrzewa.

Składka ubezpieczeniowa – kwota, którą płaci ubezpieczający do ➡*zakładu ubezpieczeń* za ➡*usługę* ➡*ochrony ubezpieczeniowej*. Może być opłacana jednorazowo lub np. co miesiąc. Jest obowiązkowa.

Spekulacja – kupowanie czegoś z nadzieją na to, że zakup szybko zyska na wartości i uda się go sprzedać drożej. Nie opiera się na długim planie, tylko na przewidywaniu zmian. Spekulacja wiąże się z dużym ➡*ryzykiem* i nie daje pewności, że przyniesie ➡*zysk*.

Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa (SKOK) – ➡*instytucja finansowa*. Działa podobnie jak ➡*bank*, ale nim nie jest. Można w niej trzymać i pożyczyć ➡*pieniądze*. Jest tworzona przez osoby, które są jej członkami i właścicielami.

Spółdzielnia – dobrowolne zrzeszenie osób (członków), które wspólnie prowadzą działalność na rzecz zaspokojenia potrzeb ekonomicznych, społecznych lub kulturowych.

Spółdzielnia uczniowska – organizacja uczniów i uczennic, która zrzesza ich w celu prowadzenia wspólnej działalności. Określenie to bywa używane zamiennie ze słowem

➡*kooperatywa*, chociaż nie każda kooperatywa musi być spółdzielnią uczniowską.

Spółka – jedna z form prowadzenia ➡*działalności gospodarczej*. W spółce właścicielem ➡*przedsiębiorstwa* jest więcej niż jedna osoba. Istnieją różne rodzaje spółek, np. spółki prawa cywilnego (spółki cywilne) i spółki prawa handlowego (dzielące się na spółki osobowe i spółki kapitałowe).

Stabilność finansowa – sytuacja, w której osoba posiada zabezpieczenie finansowe i potrafi regularnie pokrywać swoje ➡*wydatki*. Zapewnia ona poczucie bezpieczeństwa i niezależności. Pozwala też lepiej radzić sobie w sytuacjach kryzysowych i planować przyszłość z większym spokojem. Budowanie stabilności finansowej to proces, który wymaga systematyczności.

Start-up – młoda firma, która jest na wczesnym etapie rozwoju, ma innowacyjny pomysł na swoją działalność i bardzo szybko się rozwija. Cechą start-upów jest wykorzystywanie nowych technologii (np. komputerów, internetu czy telefonów) w celu uzyskiwania lepszych rezultatów, niż uzyskują inne ➡*przedsiębiorstwa*.

Statut – dokument, który określa zasady działania np. szkoły, ➡*spółdzielni uczniowskiej*, fundacji, stowarzyszenia i niektórych spółek. Opisane są w nim m.in. przedmiot działalności, zasady członkostwa, a także informacje o tym, w jaki sposób dana organizacja będzie zarządzana.

Stopa procentowa – kwota, którą musimy zapłacić za ➡*pożyczenie* ➡*pieniędzy* od ➡*banku*, a także kwota, którą dostaniemy od banku, jeżeli będziemy przechowywać w nim swoje pieniądze, np. na rachunku oszczędnościowym.

Strata – sytuacja, w której ➡*koszty* prowadzenia ➡*działalności gospodarczej* są wyższe niż ➡*przychody*. Strata oznacza zmniejszenie lub utratę korzyści ➡*przedsiębiorstwa* i może prowadzić do problemów związanych z jego funkcjonowaniem. Strata jest przeciwieństwem ➡*zysku*.

Suma ubezpieczenia – najwyższa kwota, jaką możemy dostać z ➡*ubezpieczenia*, np. gdy spali nam się dom albo zepsuje się komputer.

SWOT – metoda, za pomocą której można ocenić ➡*przedsiębiorstwo* (firmę). Patrzy się wtedy na jego mocne i słabe strony oraz na stojące przed nim szanse i zagrożenia.

System podatkowy – tworzący całość zarówno w sensie prawnym, jak i ekonomicznym zbiór przepisów prawnych i ➡*instytucji finansowych*, które ustanawiają ➡*podatki*, określają zasady ich działania oraz zajmują się ich poborem.

System ubezpieczeń społecznych – ➡*zabezpieczenie społeczne* (system zabezpieczenia społecznego).

Szkolna Kasa Oszczędności (SKO) – działający na ziemiach polskich od ponad stu lat szkolny system oszczędzania, w ramach którego uczniowie gromadzą ➡*pieniądze* na specjalnych ➡*rachunkach bankowych*. W 1935 roku system został objęty kuratelą przez Pocztową Kasę Oszczędności.

T

Terminal płatniczy – urządzenie elektroniczne, które umożliwia przyjmowanie płatności bezgotówkowych, takich jak płatności ➡*kartą*, telefonem czy zegarkiem, a także systemem ➡*BLIK*. Jest to swego rodzaju pośrednik pomiędzy klientem, sprzedawcą a ➡*bankiem*, pozwalający na bezpieczną i wygodną realizację transakcji.

U

Ubezpieczający – osoba lub podmiot (np. firma), którzy zawierają z ➡*zakładem ubezpieczeń* ➡*umowę* ubezpieczenia i mają obowiązek opłacenia ➡*składki ubezpieczeniowej*.

Ubezpieczenie – określone umową przejęcie przez ➡*zakład ubezpieczeń* ➡*ryzyka* skutków ekonomicznych określonego zdarzenia losowego. Zazwyczaj chroni przed skutkami zdarzeń o negatywnym charakterze (takich jak powódź, pożar czy wypadek komunikacyjny), ale może dotyczyć także tych o charakterze pozytywnym (np. ubezpieczenie na dożycie określonego wieku, narodziny dziecka).

Ubezpieczenia obowiązkowe – ➡*ubezpieczenia*, które są obowiązkowe z określonych względów (np. OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, OC rolników czy ubezpieczenie budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego).

Ubezpieczenia społeczne – jedna z metod ➡*zabezpieczenia społecznego*. Należą do nich ubezpieczenia: emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe. Ich celem jest zabezpieczenie społeczeństwa przed negatywnymi zdarzeniami, które powodują, iż dana osoba nie może utrzymać się z własnej pracy (np. z powodu choroby czy wypadku, po przejściu na emeryturę).

Ubezpieczenie NNW (ubezpieczenie następstw nieszczęśliwych wypadków) – ➡*ubezpieczenie*, w którym ➡*ochroną ubezpieczeniową* objęte jest życie lub zdrowie ➡*ubezpieczonego*. ➡*Odszkodowanie* zostanie wypłacone, jeżeli trwałe uszkodzenie ciała, rozstrój zdrowia lub śmierć ubezpieczonego powstały w wyniku nieszczęśliwego wypadku. Przykład takiego ubezpieczenia stanowi szkolne ubezpieczenie NNW.

Ubezpieczenie zdrowotne – ubezpieczenie będące elementem ➡*zabezpieczenia społecznego*. Celem tego ubezpieczenia jest zaspokojenie przez państwo potrzeb związanych z ochroną zdrowia i leczeniem. Dzięki temu wizyta u lekarza, badania krwi czy pobyt w szpitalu (w placówkach mających podpisaną umowę z Narodowym Funduszem Zdrowia) są bezpłatne.

Ubezpieczony – osoba lub podmiot (np. firma), których mienie, życie lub zdrowie chronione jest przez ➡*zakład ubezpieczeń*. W szkolnym ➡*ubezpieczeniu NNW* ubezpieczonym jest uczeń.

Ulga podatkowa – uprawnienia, które pozwalają obniżyć kwotę płaconego podatku za pomocą zmniejszenia podstawy opodatkowania lub samej kwoty podatku. Ulgi podatkowe przysługują wyłącznie wtedy, gdy podatnik spełnia określone przepisami prawa warunki.

Umowa – zgodne oświadczenie woli co najmniej dwóch stron, prowadzące do powstania, zmiany bądź też ustania stosunku prawnego. Określa prawa i obowiązki każdej ze stron. W przypadku pracy jest to dokument określający najważniejsze kwestie dotyczące zatrudnienia (m.in. rodzaj pracy, kwotę wynagrodzenia, wymiar czasu pracy czy okres zatrudnienia).

Upadłość konsumencka – przewidziana prawem procedura, w której pod nadzorem sądu zadłużony ➡*konsument* uzyskuje umorzenie lub redukcję zobowiązań. Dzięki niej można ułożyć nowy plan spłat kredytów, a część ➡*długów* nawet umorzyć. Pomaga dłużnikom pozbyć się starych długów.

Urząd skarbowy – jednostka publiczna, część ➡*Krajowej Administracji Skarbowej*, która zajmuje się przyjmowaniem deklaracji podatkowych, poborem podatków i obsługą podatników.

Usługa – działalność lub korzyść niemająca charakteru materialnego, którą jedna ze stron może zaoferować drugiej stronie (np.: usługi finansowe, prawne, fryzjerskie).

Usługa 3D Secure – zabezpieczenie płatności internetowych dokonywanych ➡*kartą płatniczą*. Wymaga dodatkowego potwierdzenia transakcji, np. kodem przysłanym w SMS-ie lub w aplikacji bankowej, co chroni przed nieautoryzowanymi zakupami online (tzw. autoryzacja). System ten zmniejsza ➡*ryzyko* kradzieży danych i zwiększa bezpieczeństwo użytkownika. Nazwa „3D Secure" odnosi

się do trzech stron biorących udział w potwierdzaniu transakcji: ➡*banku* wydającego kartę, sklepu internetowego oraz systemu płatniczego, takiego jak Visa czy Mastercard.

W

Waluta cyfrowa banku centralnego (CBDC) – cyfrowa forma oficjalnej ➡*waluty* danego państwa, emitowana przez ➡*bank centralny*. Jest bezpiecznym, gwarantowanym przez państwo środkiem płatniczym, który może być używany podobnie jak gotówka, ale wyłącznie do płatności elektronicznych. W większości krajów, w tym w Polsce, nie została jeszcze wprowadzona.

Waluta – oficjalny środek płatniczy obowiązujący w danym kraju lub regionie. Służy do wyrażania cen, dokonywania płatności oraz rozliczeń. Każda waluta ma swoją nazwę i swój symbol, np. złoty polski (zł, PLN), dolar amerykański ($, USD). Jej wartość może się zmieniać w stosunku do innych walut (ze względu na kurs wymiany).

Wartość pieniądza – siła nabywcza ➡*pieniądza*, czyli liczba towarów lub ➡*usług*, które można za niego kupić. Gdy ceny rosną (➡*inflacja*), wartość pieniądza spada, czyli za te same co wcześniej pieniądze kupimy mniej. Gdy ceny spadają (➡*deflacja*), wartość pieniądza rośnie i możemy kupić więcej.

Wartość rynkowa – ➡*cena*, za którą można sprzedać ➡*produkt* lub ➡*usługę* na rynku w danym momencie. Zależy od tego, ile osób chce coś kupić oraz ile towarów i usług tego rodzaju jest dostępne. Wartość rynkowa zmienia się w czasie i pokazuje, ile inni są gotowi za coś zapłacić w danym momencie.

Wiarygodność finansowa – sytuacja, w której ➡*bank* lub firma oceniły, czy danemu dłużnikowi można zaufać i pożyczyć mu ➡*pieniądze*. Jeśli wcześniej zawsze osoba oddawała ➡*długi* na czas, jest uznawana za wiarygodną. Im większa wiarygodność, tym łatwiej otrzymać ➡*kredyt*. Banki sprawdzają naszą wiarygodność finansową, zanim podejmą decyzję o udzieleniu nam ➡*kredytu* lub ➡*pożyczki*.

Windykacja – proces odzyskiwania ➡*pieniędzy* od osób, które nie spłaciły ➡*długu* w terminie. Zaczyna się od przypomnień telefonicznych i mailowych, a może skończyć wezwaniem do zapłaty lub skierowaniem sprawy do sądu. Pracownicy ➡*banków* i firm pożyczkowych (windykatorzy) pilnują, żeby dłużnicy oddali tyle, ile są winni, ale działają zgodnie z prawem i starają się najpierw załatwić sprawę polubownie.

Wolny rynek – system, w którym ludzie i ➡*przedsiębiorstwa* sami decydują, co kupować i sprzedawać, a ceny ustalane są na podstawie ➡*popytu* i ➡*podaży*. To przeciwieństwo gospodarki centralnie planowanej, gdzie państwo kontroluje rynek. W praktyce idealnie wolny rynek nie istnieje, ponieważ państwo w różnym stopniu reguluje i kontroluje gospodarkę. Polska ma gospodarkę rynkową z elementami wolnego rynku.

Wydatki – ➡*pieniądze*, które wydajemy na różne dobra lub ➡*usługi* (np. na jedzenie, ubrania, rachunki, bilety autobusowe czy rozrywkę). Dobrze jest je zaplanować, by nie wydać więcej, niż się zarabia. Dzięki temu łatwiej uniknąć ➡*długów* i mieć kontrolę nad swoimi finansami.

Wykluczenie finansowe – sytuacja, w której ktoś nie ma dostępu do ➡*usług finansowych*, np. rachunku w ➡*banku* czy ➡*kredytu*. Wykluczenie finansowe może być spowodowane m.in. tym, że ktoś mieszka daleko od miasta i nie ma internetu.

Wymiana handlowa – proces międzynarodowego przepływu dóbr, ➡*usług* i kapitału między różnymi krajami. Obejmuje on zarówno eksport (sprzedaż towarów i usług za granicę), jak i import (zakup z zagranicy). Różnicę między wartością eksportu a wartością importu nazywamy saldem handlowym.

Wynagrodzenie – ➡*pieniądze*, które otrzymujemy za wykonaną pracę. Może to być ➡*pensja*, ➡*premia* lub zapłata za zlecenie. Wynagrodzenie to forma nagrody za czas, wysiłek i umiejętności, której wysokość zależy m.in. od rodzaju pracy, wymaganych kwalifikacji, ➡*popytu* i ➡*podaży* na dany zawód lub określone kwalifikacje.

Wynagrodzenie minimalne – określona przez prawo minimalna kwota, którą otrzymujemy za pracę, niezależnie od zajmowanego stanowiska, posiadanych kwalifikacji, rodzaju czy miejsca pracy.

Z

Zabezpieczenie – gwarancja dla ➡*banku* lub pożyczkodawcy, że odzyska swoje ➡*pieniądze*, nawet gdy nie spłacimy ➡*długu*. Zabezpieczeniem może być wartościowa rzecz (np. mieszkanie, samochód) lub ➡*poręczenie* innej osoby. Im lepsze zabezpieczenie, tym łatwiej uzyskać ➡*kredyt* i często jest on dostępny na lepszych warunkach.

Zabezpieczenie społeczne – pomoc od państwa dla osób, które same nie mogą zarobić na życie. Taką pomocą jest np. ➡*emerytura* dla starszych osób czy zasiłek dla chorych.

Zadłużenie – suma wszystkich ➡*długów*, np. ➡*kredytów*, ➡*pożyczek*, nieopłaconych rachunków czy zakupów na raty. Im więcej zobowiązań jest do spłacenia, tym większe jest zadłużenie. Łatwo je policzyć przez dodanie do siebie wartości wszystkich swoich długów.

Zakład ubezpieczeń (towarzystwo ubezpieczeniowe, ubezpieczyciel) – podmiot prowadzący działalność ubezpieczeniową na podstawie zezwolenia, czyli firma, która świadczy usługi ubezpieczeniowe (np. ubezpiecza dom lub zdrowie). Działalność ubezpieczeniowa polega na zobowiązaniu się ubezpieczyciela do udzielenia ➡*ochrony ubezpieczeniowej* (w zamian za ➡*składkę ubezpieczeniową*).

Zarządzanie finansami osobistymi – umiejętne planowanie, organizowanie i kontrolowanie swoich ➡*pieniędzy*. Pomaga podejmować dobre ➡*decyzje finansowe*, dotyczące zarabiania, wydawania, ➡*oszczędzania* i pożyczania. Celem jest osiągnięcie ➡*stabilności finansowej* oraz realizacja dążeń własnych i rodzinnych.

Zdolność kredytowa – nasze możliwości do spłacania pożyczonych z ➡*banku* ➡*pieniędzy*. Są one ustalane przez bank na podstawie m.in. naszych ➡*dochodów* i ➡*wydatków*.

***Zero waste* (zero odpadów)** – podejście do gospodarowania odpadami, zgodnie z którym człowiek stara się wytwarzać jak najmniej odpadów, a tym samym nie zanieczyszczać środowiska.

Zobowiązanie podatkowe – ➡*podatek*, który trzeba zapłacić na rzecz ➡*Skarbu Państwa*, województwa, powiatu albo gminy w określonej przepisami prawa wysokości i terminie.

Zrównoważony rozwój – sposób rozwoju społeczeństwa, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich realizację (np. jeśli za każde wycięte drzewo posadzimy nowe, to zapewniamy drzewa dla przyszłych pokoleń).

Zwrot z inwestycji – wskaźnik finansowy informujący, czy opłacało się przeznaczyć ➡*pieniądze* na inwestycję. Informuje, czy udało się zarobić (osiągnąć ➡*zysk*), czy poniosło się ➡*stratę*. Obliczamy go, porównując, ile pieniędzy wydaliśmy, z tym, ile pieniędzy z inwestycji ostatecznie udało się nam uzyskać.

Zysk – nadwyżka ➡*przychodów* nad ➡*kosztami* związanymi z prowadzoną działalnością gospodarczą. Zysk jest wskaźnikiem, czyli miarą, która pozwala ocenić, czy dana działalność gospodarcza jest opłacalna czy też nie. Zysk jest jednym z najważniejszych celów działania ➡*przedsiębiorstwa*. Jego przeciwieństwem jest ➡*strata*.

„Dlaczego nie mamy możliwie wcześniej nauczyć dziecka, czym jest pieniądz, wynagrodzenie za pracę, aby czuło wartość, złe i dobre strony posiadania?"

Janusz Korczak

Słownik pojęć finansowych jest częścią zestawu materiałów do nauczania zagadnień finansowych w klasach IV–VIII. W skład całego zestawu wchodzą:

- **poradnik dla uczniów** „Moja inteligencja finansowa",
- **przewodnik dla nauczycieli** „Rozwój kompetencji finansowych uczniów",
- **poradnik dla dyrektorów i rad rodziców** „Rozwój kompetencji finansowych uczniów",
- **słownik pojęć finansowych**,
- **komplety scenariuszy wraz z prezentacjami** do przedmiotów: język polski, matematyka, geografia, historia, wiedza o społeczeństwie, język angielski, lekcja biblioteczna, a także na zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego, zajęcia z wychowawcą i zebrania z rodzicami,
- **gry terenowe, studia przypadku i gra planszowa** „Galaktyczne finanse".

Edukacja finansowa to rozwijanie u uczniów wiedzy m.in. o pieniądzach, oszczędzaniu i podejmowaniu odpowiedzialnych decyzji. Scenariusze lekcji znajdujące się w zestawie pozwalają ją prowadzić na wielu przedmiotach – bez dodatkowych godzin i zmian w programie. Ich ogromną zaletą jest to, że są zgodne z podstawą programową.

Przygotowane materiały mają wspierać nauczycieli oraz pomagają w przystępny i praktyczny sposób wprowadzać temat finansów do codziennych spotkań z uczniami. Dzięki nim dzieci i młodzież zaczną poznawać wartość pracy i pieniędzy oraz będą uczyć się bezpiecznie poruszać się w świecie finansów i ekonomii już od najmłodszych lat.

Zestaw materiałów edukacyjnych powstał jako element realizacji założeń Krajowej Strategii Edukacji Finansowej. Materiały w wersji drukowanej trafiły do każdej szkoły podstawowej w Polsce. Wersja elektroniczna jest dostępna na stronie:
https://www.gov.pl/web/finanse/materialy-edukacyjne

ISBN 978-83-979868-5-5

Ministerstwo Finansów

FUNDUSZ EDUKACJI FINANSOWEJ

WARSZAWSKI INSTYTUT BANKOWOŚCI

Sfinansowano ze środków Funduszu Edukacji Finansowej, którego dysponentem jest Minister Finansów i Gospodarki. Realizatorem Zadania jest Fundacja Warszawski Instytut Bankowości.